BügelHajema
Ruimte voor de leefomgeving

HELDERGROEN
ADVIES

GEMEENTE
waadhoeke

Bomen en landschapselementen Waadhoeke

13 juli 2023

Kerk met omringende boombeplanting Achlum

Inhoud

1. Wat was onze opdracht?
2. Wat gebeurde er tot nu toe?
3. Uitkomsten inventarisatie: Bomen/Landschapselementen

Bomen in Waadhoeke

Wat was onze opdracht?

- Totaalbeeld gemeente van waardevolle bomen
- Inzicht in kenmerkende landschapselementen
- Objectief beoordeeld
- Doel basis voor beleid (behoud/stimulering)
- Opstellen in verbinding met raad en samenleving

Bomen in Waadhoeke www.bomeninwaadhoeke.nl

Wat gebeurde er tot nu toe?

- Website en presentatie aan de gemeenteraad
- Uitnodiging aan alle PB's/organisaties om input te leveren
- Input viel in aantal tegen, wel bevlogen meedenkers
- Extra ronde ingelast
- Leverde circa 50 vragen op de concept inventarisatie binnengekregen en besproken op een avond waarop de PB's uitgenodigd waren
- Dit leidde tot 1e beoordeling/na-inventarisatie
- Open avond voor iedereen op 10 mei
- Leverde ruim 50 vragen > 2e beoordeling/na-inventarisatie
- Uiteindelijke resultaat

Uitkomsten inventarisatie

BOMEN

Witte paardenkastanje Poptaslot Marsum

BOMEN

Drie categorieën
- Kanshebbers 40 jr.-50 jr.
- Waardevolle bomen 50-80 jr.
- Monumentale bomen > 80 jr.

Vijf punten
- Beeldbepalend
- Cultuurhistorisch belangrijk
- Zeldzame soort
- Bijzondere waarde natuur
- Uniek omvang, hoogte, ouderdom NL

BOMEN hoe ziet zo’n waardevolle boom er uit

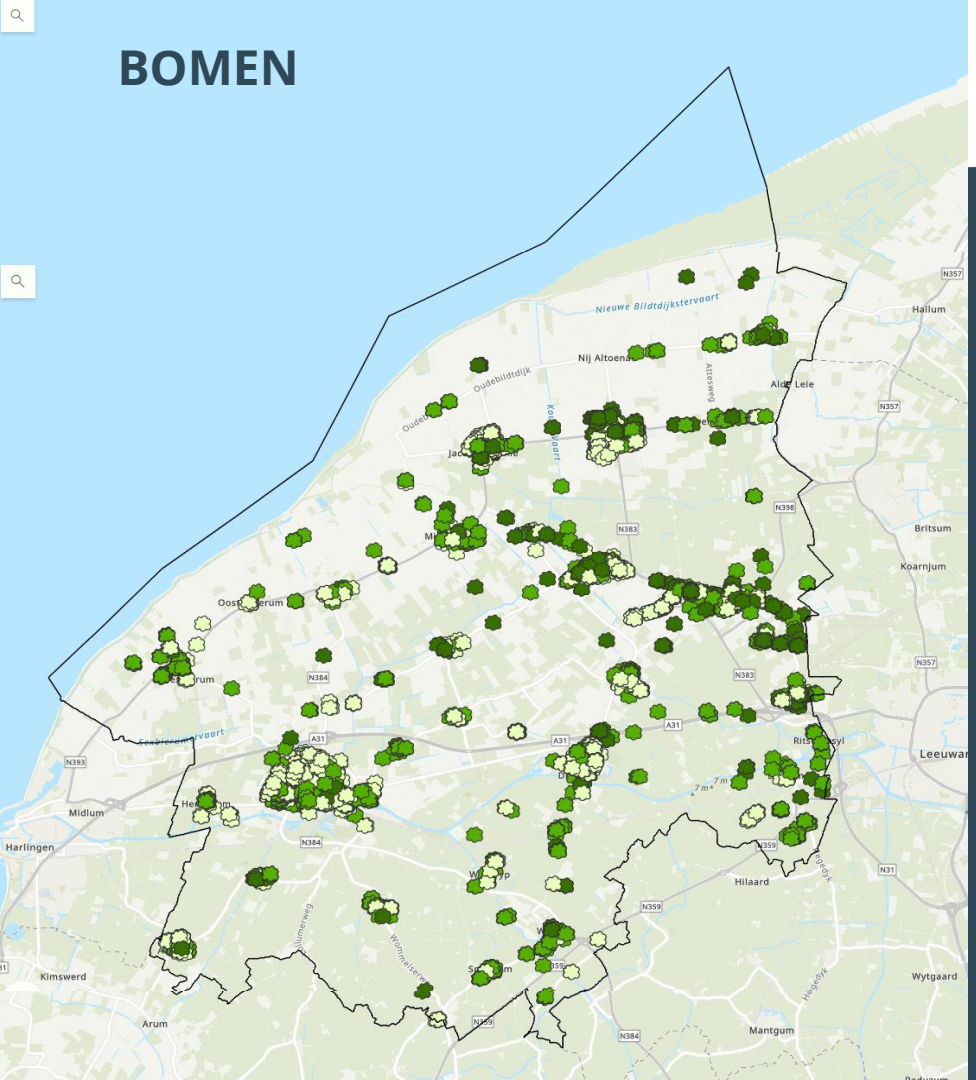

Voorbeeld Gewone es Hortus Franeker

Voorbeeld Hollandse linde Schalsum

BOMEN

4.429 geïnventariseerde bomen, waaronder:

- 1.734 als kanshebbers
- 1.822 als waardevol
- 873 als monumentaal

kanshebber
waardevol
monumentaal

https://www.bomeninwaadhoeke.nl/

LANDSCHAPSELEMENTEN

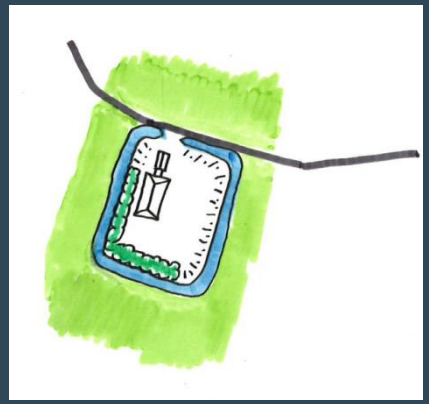
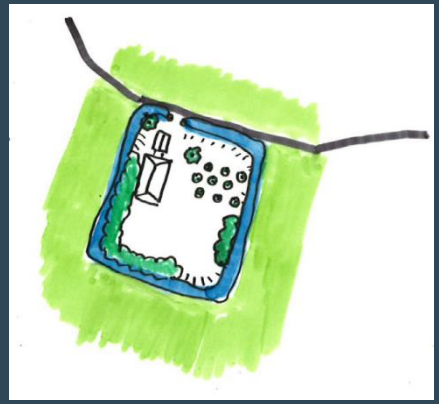
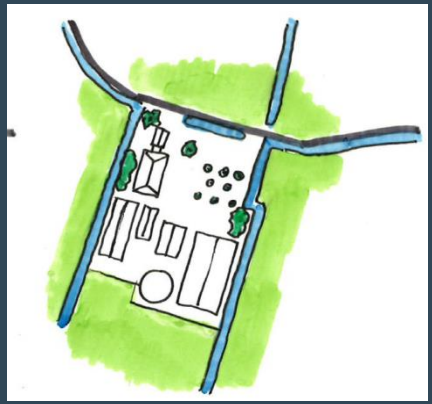
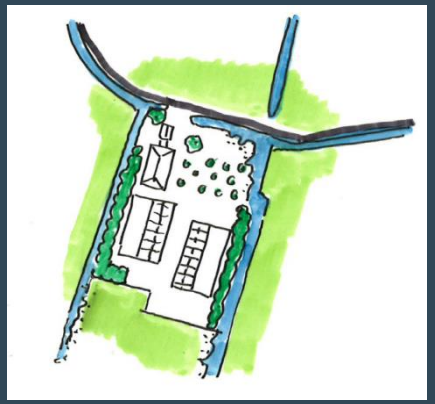

Perceelsrandbeplanting gardenierslandschap

LANDSCHAPSELEMENTEN

1. Erfbeplanting op erven van (woon)boerderijen
2. Wegbeplanting
3. Bosjes
4. Beplanting rond state- en stinzenterreinen en rond kerken
5. Beplanting op perceelsranden (Gardenierslandschap)

Ontwikkeling boerenerf door de tijd

Het veilige & nuttige erf	Het mooie erf	Het economische erf	Het meervoudige erf
			
Ca. tot 1800	Ca. 1800-1945	Ca. 1945-2000	Ca. na 2000

Ontwikkeling boerenerf door de tijd

Het veilige & nuttige erf

Kenmerken:
Alles onder een dak
Verhoogde ligging (hoog/droog)
Sloot aan de randen
Opgaande beplanting voor beschutting, schaduw, brandstof of oogst

Ca. tot 1800

Het mooie erf

Kenmerken:
Alles onder een dak
Aandacht voor schoonheid o.m. door bomen en struiken met sierwaarde (vooral voorzijde)

Ca. 1800-1945

Het economische erf

Kenmerken:
Uitbreiding met schuren/ ligboxstallen/2e bedrijfswoning
Veelal kaal in het landschap zodat uitbreiding mogelijk was
Erfinrichting vooral gericht op efficiency

Ook: opkomst van de woonboerderij of niet-agrarische boerderij en ruilverkaveling

Ca. 1945-2000

Het meervoudige erf

Kenmerken:
Erf met meervoudige betekenis
Beschutting en schaduw, woon- en bedrijfskwaliteit
Dierenwelzijn
Wateropvang
Opwekking duurzame energie
Biodiversiteit
Bestendigheid tegen ziekten
Kwaliteit van het landschap

Ca. na 2000

Boerderij-erven in Waadhoeke

Boerderij-erven terpenlandschap

Kop-hals-rompboerderijen
Stelpen

Slappeterpsterdyk 19 Menaam

Oorspronkelijk op de kwelderwallen
Later ook in kweldervlakte

Opzet van het erf overwegend met duidelijke voor en achterkant

De toevalligheden van de plek kunnen soms leiden tot een afwijkende opzet

Boerderij-erven in Waadhoeke

Aan de zuidzijde van de dijk (later ook ten noorden daarvan)

Opzet van het erf overwegend met duidelijke voor en achterkant en de woning georiënteerd op de dijk

De toevalligheden van de plek kunnen soms leiden tot een afwijkende opzet

Boerderij erven het Bildt

Bildts boerderijtype, o.m. winkelhaak Stelpen

Oudebildtdijk 435 St.-Annaparochie

Boerderij-erven in Waadhoeke

Boerderij erven verspreid

Moderne woning met stal

Dongjumerweg 11 Boer

Grote verschillen in opzet erven:

- Situaties met voor en achterkant, de woning is georiënteerd op de weg
- Situaties met het huis omringd door schuren, woning niet of nauwelijks zichtbaar

Mûntsewei 2 Klooster Lidlum

Boerderij-erven in Waadhoeke

Boerderij erven verspreid woonboerderij

Franekerweg 1 Franeker

Vallen op door:

- Ontbreken van grote stallen
- Relatief veel omringende beplanting
- Meer ingericht als “tuin”

Boerderij-erven in Waadhoeke

Bevindingen vanuit de excursie en de veldopnames:

- Alle erven verdienen een erfbeplanting
- Erfbeplanting markeert de plekken waar boerderijen staan in de openheid
- Zorgt voor een goede overgang van erf naar het landschap
- Hoort bij de cultuurhistorie van het landschap
- Heeft betekenis voor alle genoemde functies van het meervoudige erf.
- Het meervoudige erf is wat we nu het meest nastreven tenzij er cultuurhistorische redenen zijn om eerdere vormen zoals het “mooie erf” te handhaven in zijn oorspronkelijke vorm

Boerderij-erven in Waadhoeke

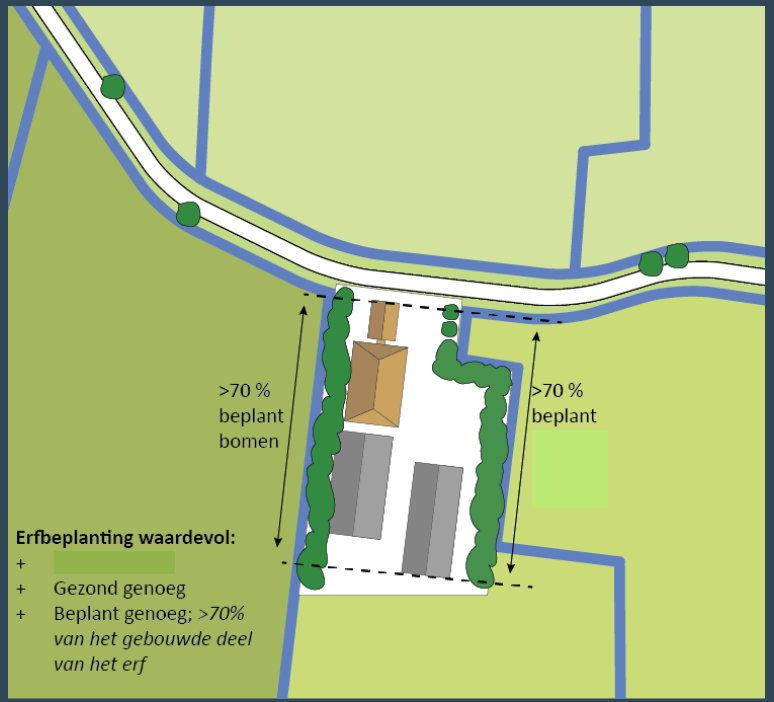
Erfbeplantingen bij de woonboerderijen en agrarische bedrijven in Waadhoeke dateren veelal uit het tijdperk van het economische erf. Bij deze erven is er nog maar rudimentair opgaande beplanting aanwezig

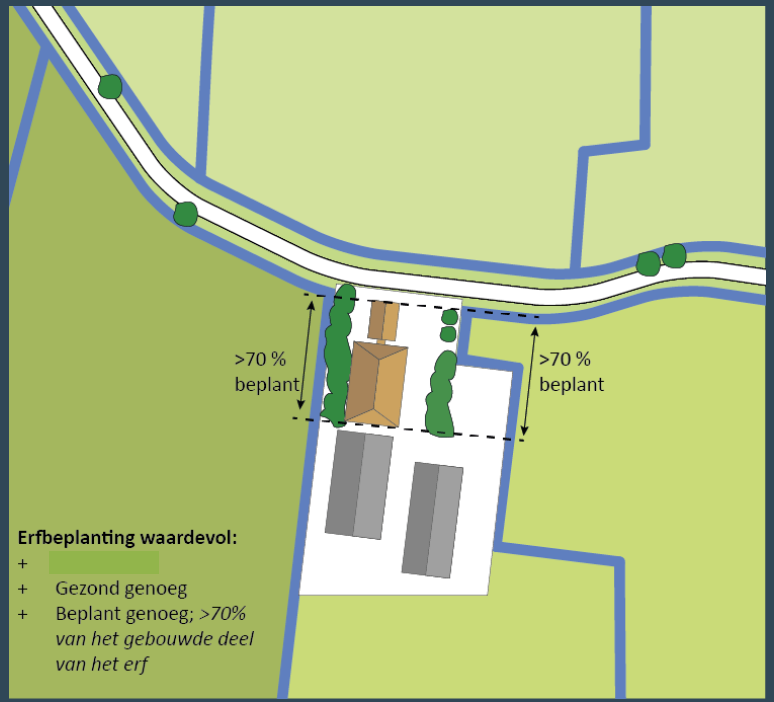
Bij 70 erven vonden wij de erfbeplanting in omvang waardevol (minimaal aan 2 kanten opgaande beplanting, voor het merendeel van het (oorspronkelijke) erf).

Totaal zijn er ruim 700 (woon)boerderij erven.

Hoe nemen we de landschapselementen op bij de inventarisatie?

Waardevolle erfbeplantingen bij boerderijen of woonboerderijen

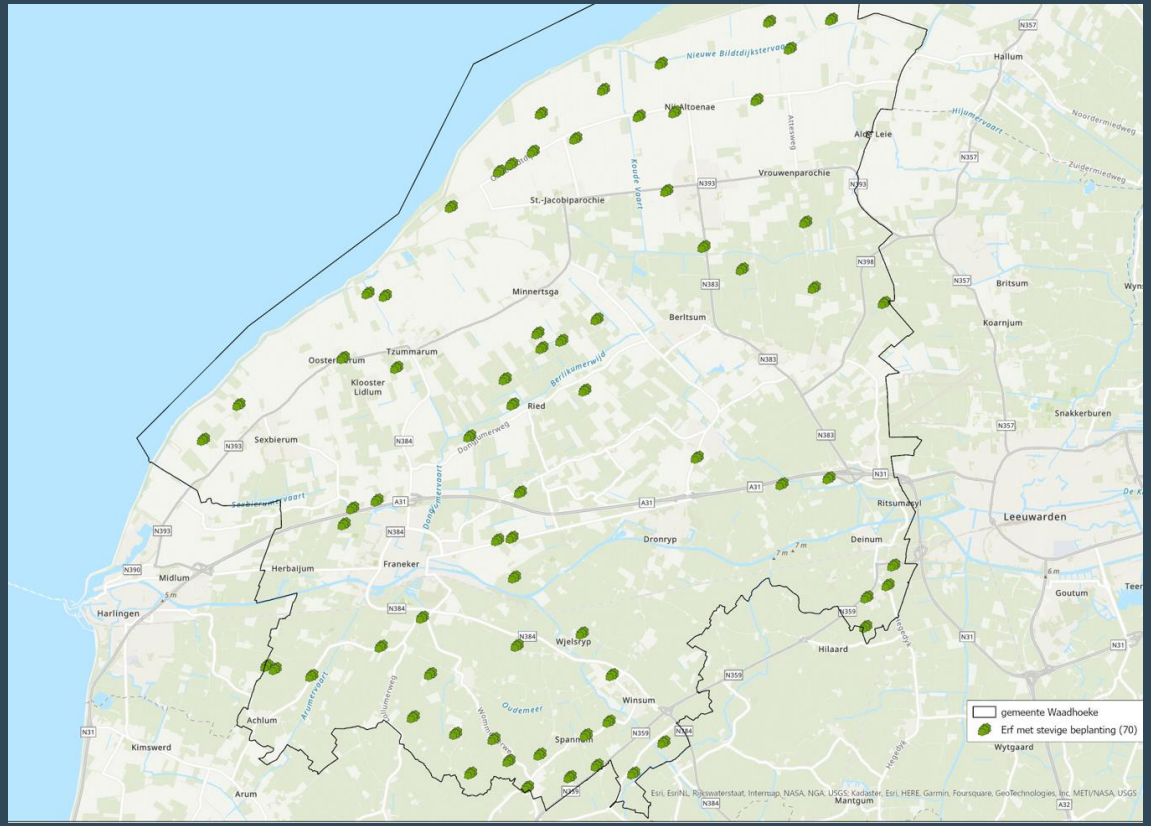

Alle ruim 700 (woon)boerderij-erven in Waadhoeke

De 70 erfbeplantingen die in omvang waardevol zijn in Waadhoeke

Ontwikkeling wegbeplanting door de tijd

Ca. 1800

Nuttige wegbeplanting

Achtergrond en kenmerken:
Napoleon begon in Nederland voor het eerst met het planten van bomen langs wegen
Dit vooral voor beschutting en als fundament voor modderige wegen.
De Napoleonswegen waren kaarsrecht (de kortste weg) gericht op kerktorens van plaatsen. Het gaat bij deze eerste wegbeplanting in ons land om één soort bomen langs beide zijden van de weg.

Ca. 1850

Mooie wegbeplanting

Achtergronden en kenmerken:
Vanaf ongeveer 1850 werd door de overheid voor het eerst welbewust wegbeplanting aangebracht.
Dit was ter ondersteuning van routes maar zeker ook vanwege de schoonheid van beplanting

Langs de oude rijksweg naar Harlingen werden om deze reden iepen geplant

Ca. 1925

Rond 1925 werd het regel dat overheden (Rijk, Provincie, gemeenten) zich door deskundigen lieten adviseren over het aanbrengen van wegbeplantingen. Functionaliteit, stedenbouw, landschap en cultuurhistorie werden daarbij belangrijk. Eensoortige bomenrijen bleven courant, een of dubbelzijdig. Daarnaast ontwikkelde zich ook het gebruik van bosplantsoen langs een weg.

Na 2000

Wegbeplanting met meervoudige betekenis

In de 21e eeuw komt er meer aandacht voor de meervoudige betekenis van wegbeplantingen. Naast beschutting en schoonheid zijn de gevoeligheid voor ziekten en biodiversiteit belangrijk. Om beplantingen ziektebestendig en biodiverser te maken worden wegbeplantingen samengesteld uit meerdere soorten en/of cultivars. Ook is er aandacht voor biodiverse bermen en bermbeheer.

Wegbeplantingen in Waadhoeke

Bevindingen vanuit de excursie en de veldopnames:

Op een aantal plekken in de gemeente is de wegbeplanting van grote betekenis voor het landschap. De betrokken wegen zijn over een grote lengte beplant en markeren belangrijke overgangen of routes:

- De wegbeplanting die de randen van de oude zeedijk en de Middelzee markeren
- De Salverderweg als oudste route van Franeker naar Leeuwarden
- De Rijksstraatweg, een generatie jongere route van Franeker naar Leeuwarden
- Het Hitzumer Binnenpad, voormalige spoordijk

In de omgeving van Wjelsryp/Baaium liggen wegen die opvallen door hun bijzonder smalle profiel en korte plantafstanden. Dit levert bijzondere kleinschalige routes die in Fryslân zeldzaam zijn.

De wegbeplanting met meervoudige betekenis is wat we nu het meest nastreven

Wegbeplantingen in Waadhoeke

Bevindingen vanuit de excursie en de veldopnames:

Bij circa 15 dorpen zijn wegbeplantingen aanwezig die het begin van een dorp markeren. De kwaliteit van deze entreebeplanting is wisselend. Maar daar waar de entreebeplanting een regelmatig beeld geven (dat wil zeggen eenzijdig en aaneengesloten of tweezijdig waarbij de bomen afwisselend links of rechts staan) is dit een waardevolle markering en verbinding tussen dorp en landschap

Wegbeplantingen in Waadhoeke

Rand Middelzee ten noorden van Marsum

Wegbeplantingen in Waadhoeke

Salverderweg

Wegbeplantingen in Waadhoeke

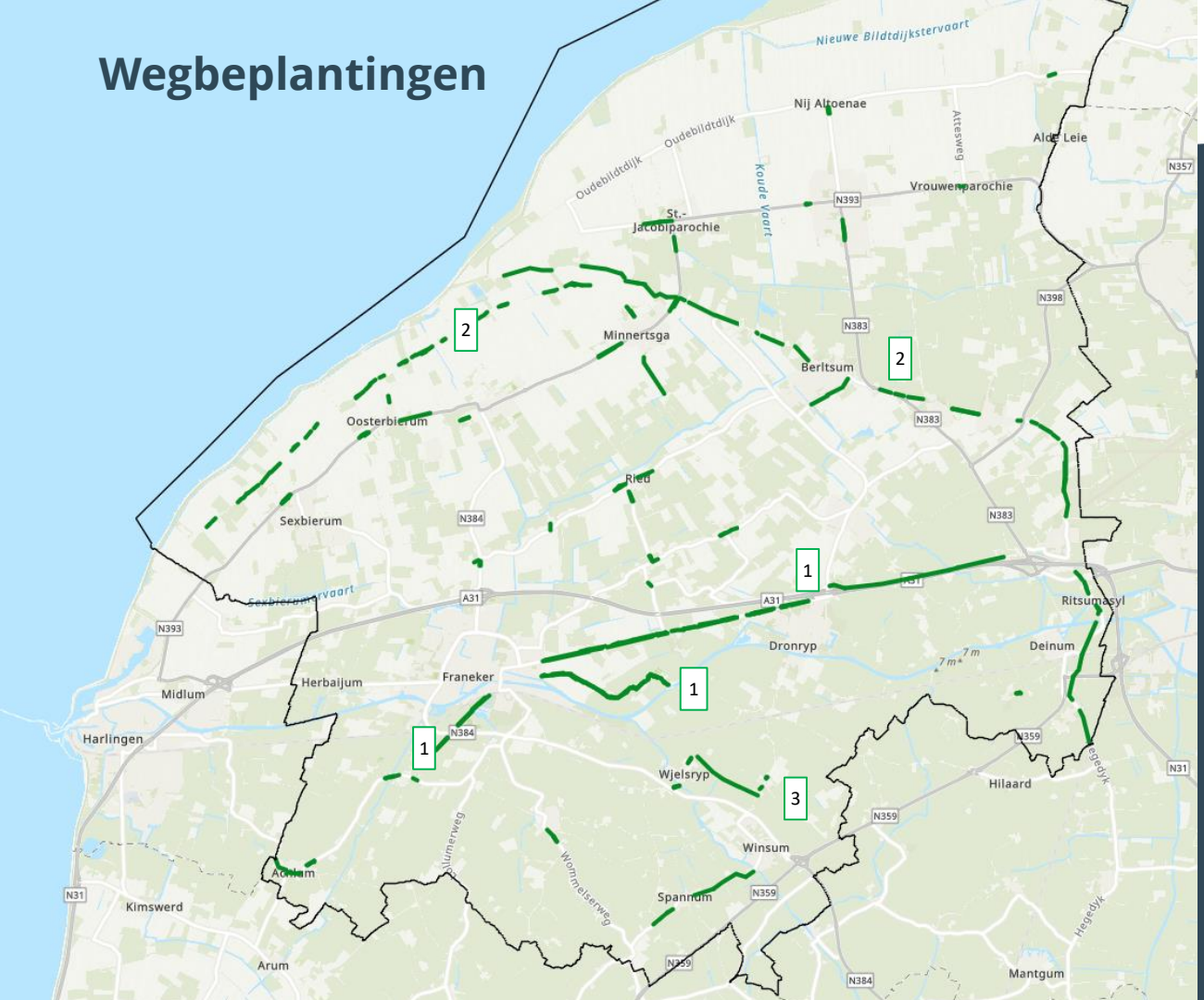
Smalle wegen met wegbeplanting oud Littenseradiel Oasterein/Werpsterwei, Wjelsryp

Wegbeplantingen in Waadhoeke

Entreebeplanting
Slappeterp

Wegbeplantingen

In buitengebied:

1. Belangrijke route
2. Belangrijke overgang
3. Bijzonder profiel

Bij dorpen:

Entreebeplanting met een regelmatig beeld bijvoorbeeld bij Ried en St. Jacobiparochie

Ontwikkeling bosjes

Nuttige bosjes

De gemeente Waadhoeke is al eeuwen een overwegend open landschap. Bos was voor de ruilverkaveling weinig aanwezig. Voor zover het er was betrof het kleine bosjes die voor brandhout dienden of miltvuur/pestbosjes. Tot in de 19e eeuw werd vee dat was besmet met een ziekte vaak begraven in de verste hoek van een weiland. Er werd dan een sloot omheen geplaatst of een afrastering. Het bosje geldt een waarschuwing. In de volksmond pest- of miltvuurbosjes.
De aanwezigheid van dit soort bosjes is vaak niet geregistreerd maar wordt van generatie op generatie overgedragen. Locaties in Waadhoeke zijn niet bekend.

Ruilverkavelingsbosjes

In de periode 1960-2000 vonden grote ruilverkavelingen plaats. 5% van de ingebrachte gronden werd gebruikt voor versterking van het landschap en recreatiemogelijkheden. Dit gebeurde onder meer in de vorm van het stadsbos bij Franeker en kleinere bosjes bij diverse dorpen zoals Ried en Slappeterp.

Een deel van de ruilverkavelingsbossen heeft bomen die allemaal van dezelfde soort en leeftijd zijn en ook nog eens vrij dicht op elkaar staan. Het beeld van dat soort bosjes en de natuurwaarde is minder groot dan bij gevarieerde bosjes.

Bos meervoudig van belang

Het algemene besef dat bos een belangrijke bijdrage kan leveren voor tal van doelen vergroot in de periode na 2000. Naast landschap, recreatie en natuur speelt bos bijvoorbeeld ook een rol voor de opslag van CO2, voor het voorkomen van droogte en hittestress, voor onze gezondheid en kwaliteit van bodem en lucht.

Bij bossen streven we tegenwoordig naar afwisseling van leeftijd en soorten. En naar geleidelijke overgangen van bomen naar struiken en kruiden. Zo kunnen zoveel mogelijk planten en dieren een plek vinden in het bos of de bosrand.

Tot en met de 19e eeuw

Tussen 1960 en 2000

Na 2000

Bosjes in Waadhoeke

Bevindingen vanuit de excursie en input Plaatselijke Belangen:

- Bosjes bij dorpen en bij de stad flankeren kernen en zijn belangrijk voor het landschap
- Bosjes bij kernen worden over het algemeen ook gewaardeerd door inwoners zeker als ze toegankelijk zijn
- Ze horen bij de cultuurhistorie van het landschap
- Ze hebben (potentieel) betekenis voor een veelheid aan functies

Bosjes op kruispunten van rijks en provinciale wegen worden minder waardevol gevonden in het landschap dan de bosjes in aansluiting op kernen (minder meervoudig gebruik, benadrukken de kruispunten van de snelwegen met andere wegen, i.p.v. het meer historisch gegroeide patroon van dorpen).

Bosjes met meervoudige betekenis is wat we nu het meest nastreven

Bosjes in Waadhoeke

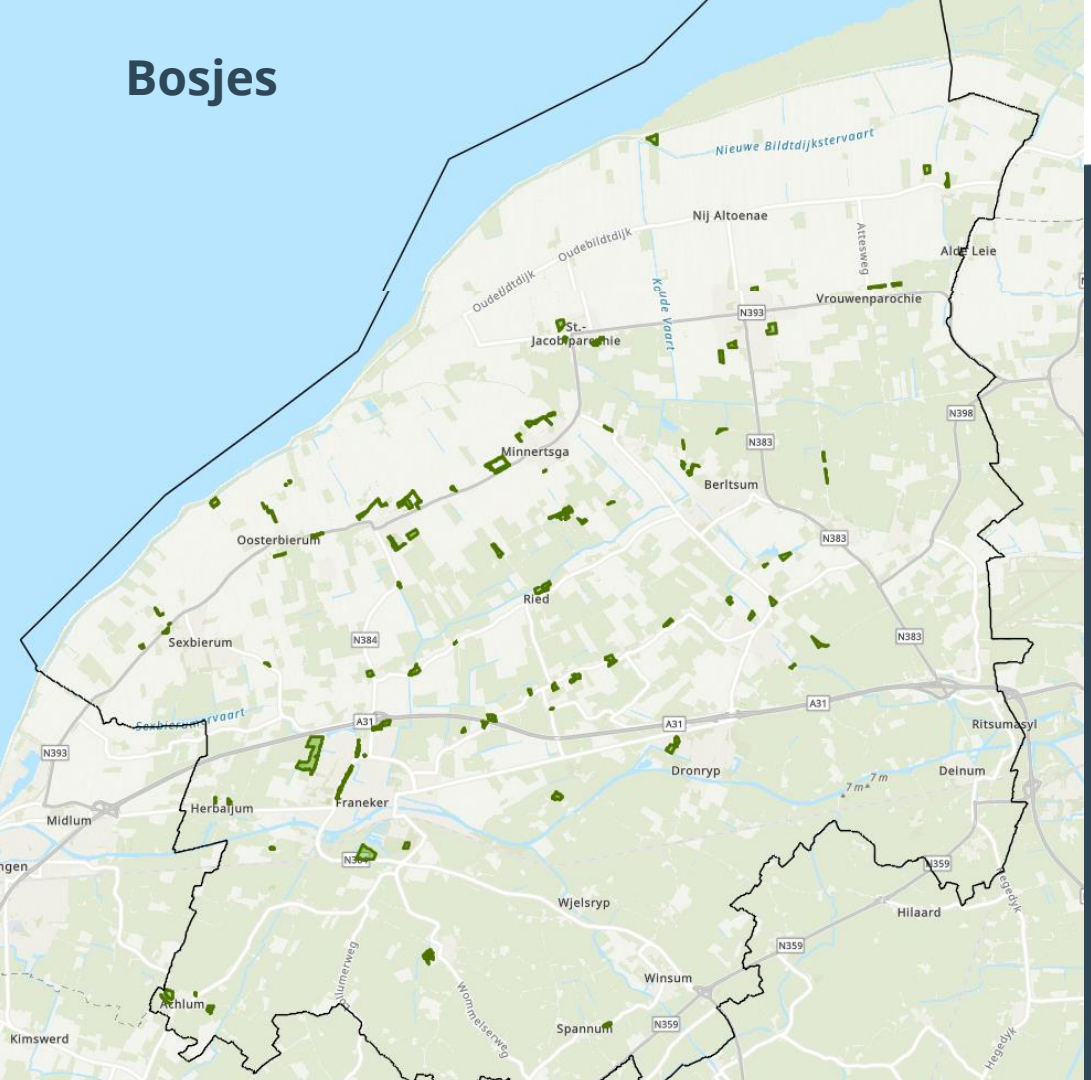

Dorpsbosje entree Slappeterp

Pad naar dorpsbosje Ried

Bosjes

Bestemming

- Bos
- Groen

Ontwikkeling staten en stinzen

Middeleeuwen tot circa 1700

Veilige stinzen

Al in de Middeleeuwen waren er stinzen. Ze stonden veilig hoog op een terp. Het waren bewoonbare stenen torens met hele dikke muren als verdediging. In Franeker zijn er nog herkenbare stadstinzen zoals Museum Martena uit 1506.
Veel stinzen zijn afgebroken. Sommige breidde uit tot een complex waar de naam State voor werd gebruikt. Ook hier zijn er veel van verdwenen.

Vanaf ca. 1700

Mooie stinzen en staten

Was veiligheid in de late Middeleeuwen het allerbelangrijkste, in latere eeuwen ging schoonheid een grote rol spelen. Groot Deersum nabij Lidlum werd in 1731 omschreven als ‘Schoone huijsinge, gragte, en een schoone hovinge. Volgens oude geschriften met een aanplant van bijzondere perzikbomen en druivenstokken. Later in de 18e en 19e eeuw werd dit nog belangrijker. Dit onder invloed van de Engelse landschapsstijl vanaf 1750-1900)

Vanaf circa 1985

Schoonheid, cultuurhistorie en natuur

In de 20e eeuw komt er steeds meer aandacht voor stinzen, staten en daaruit voortkomende buitenplaatsen. En dan ook voor de cultuurhistorische betekenis. Mede vanwege hoge onderhoudskosten zijn veel states in de 19e eeuw afgebroken; wat er nog wel is wordt in de 20e eeuw meer en meer gekoesterd. Niet alleen bebouwde plekken van states worden belangrijk gevonden maar ook herkenbare plekken waar ooit states hebben gestaan.

Staten en stinzen in Waadhoeke

Bevindingen vanuit de excursie en veldinventarisatie over zichtbare stateterreinen

a) Er zijn bebouwde staten/buitenplaatsen zoals Martenastate en Schatzenburg waarin plek, gebouw inrichting en omplanting geheel in tact zijn (beschermde plekken)
b) Er zijn deels bebouwde/deels vernieuwde staten zoals Liauckemastate met een omplanting
c) Er zijn onbebouwde stateterreinen met randbeplanting
d) Er zijn onbebouwde stateterreinen zonder of met dermate schaarse beplanting dat ze alleen aan de vorm van het perceel en kleine hoogteverschillen herkenbaar zijn

Wat we het meest nastreven zijn het behoud van karakteristieke opgaande randbeplantingen met een cultuurhistorische, ruimtelijke en ecologische betekenis bij bebouwde en deels bebouwde statenterreinen. En een zo compleet mogelijke omringende randbeplanting met dezelfde betekenis bij onbebouwde terreinen.

Stinzen en staten

Stinzen en staten

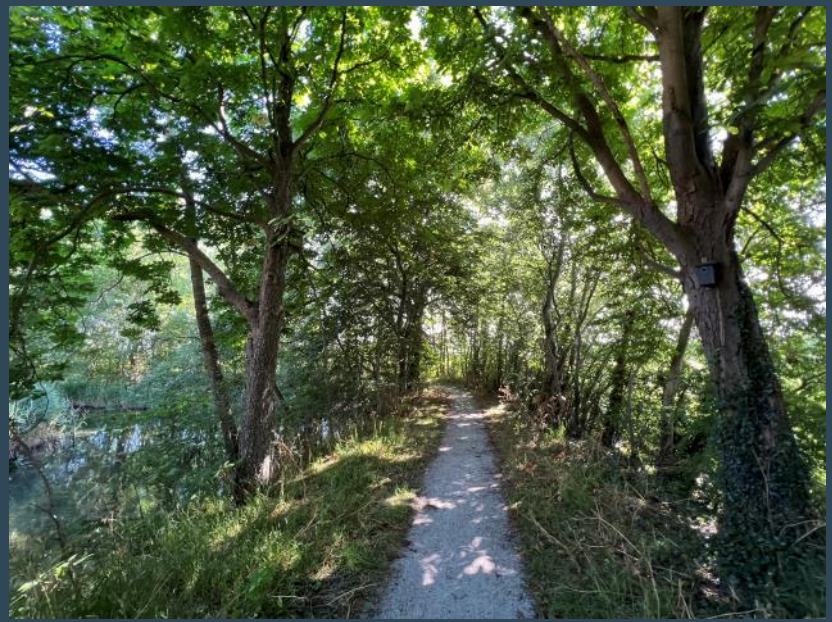
- Grijs = plek waar ooit een stins of state was
- Groen = plek waar de stins of state een in het landschap opvallend en herkenbaar element is door beplanting (aan 2/3 zijden aaneengesloten opgaande beplanting)

Omplantingen kerk

- voor zover aan 2/3 zijden aaneengesloten opgaande beplanting

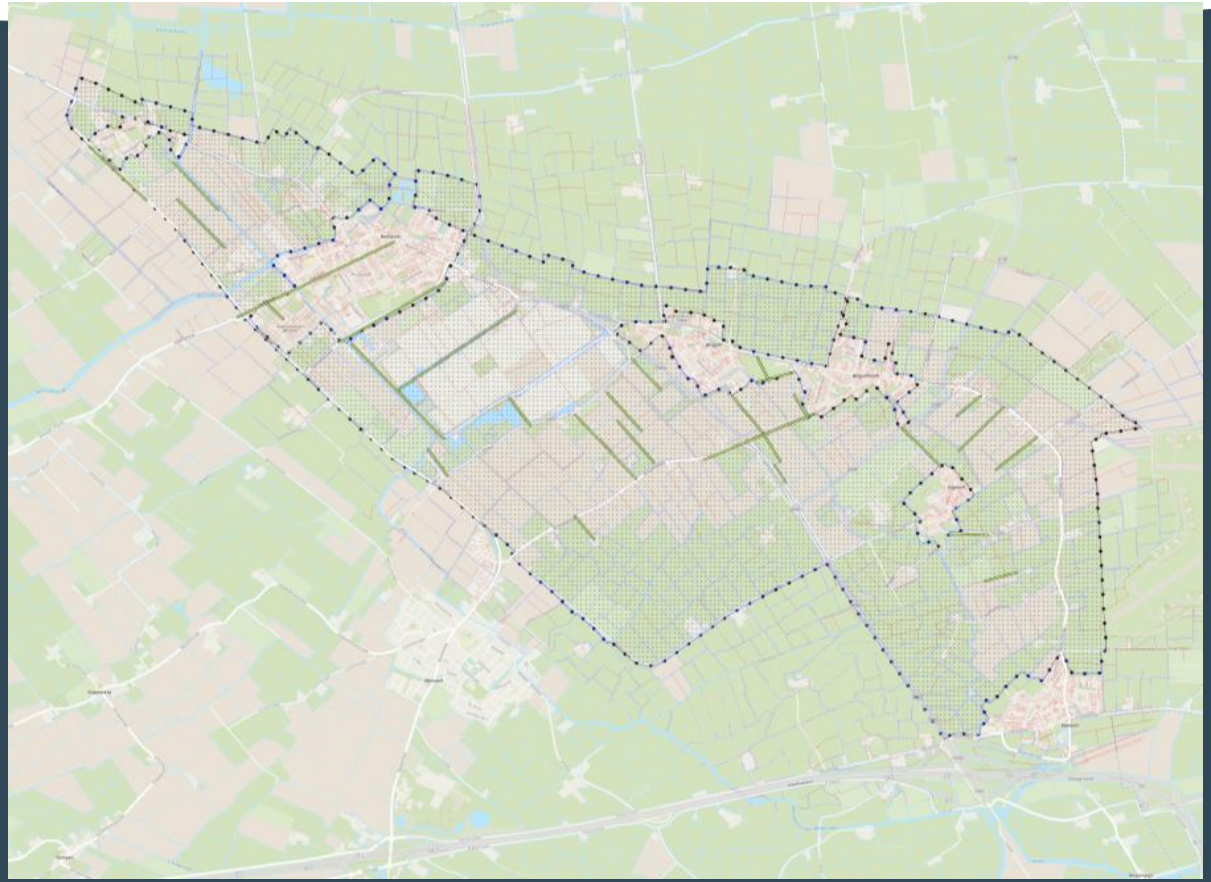
Stinzen en staten in Waadhoeke

Poort en omplanting Liauckemastate Sexbierum

Landschapselementen in een specifiek gebied

Gardenierslandschap

- Kenmerkende perceelsrandbeplantingen passend bij de cultuurhistorie van dit gebied

Landschapselementen in een specifiek gebied

Waarde van het Gardenierslandschap is al beschreven en er is beleid voor vastgesteld

Foto Tryntsje de Lange

Landschapselementen in een specifiek gebied

Gekozen beleid:

- Beleid is participatief tot stand gekomen
- Het beleid gaat over de cultuurhistorische en landschappelijke kenmerken (sloten, (voormalige) paden, opgaande beplanting en microreliëf)
- Het gaat over behouden en versterken van belangrijke kenmerken waaronder perceelsrandbeplanting
- Het beleid treedt in werking bij vooroverleg/aanvraag vergunning/initiatieven
- Er is onderscheid gemaakt tussen behouden/respecteren/gewoon
- De gemeente bepaalt of een advies van een onafhankelijke gebiedscie nodig is
- De gemeente betrekt het advies bij de beoordeling/begeleiding van een initiatief